

Nova feministička borba vodi se na internetu

Nakon ljetne pauze, četvrti ciklus feminističkih razgovora i predavanja *Neko je rekao feminizam?* prigodno je nastavljen u sklopu 11. izdanja PitchWisea, festivala ženske umjetnosti i aktivizma

U nedjelju, 11. septembra, u Centru za kulturu Kantona Sarajevo (bivšem Bosanskom kulturnom centru) u razgovoru nazvanom *Digitalni feminizam* učestvovala su tri žene koje je njihov jedinstven način kritiziranja patrijarhata putem društvenih mreža učinio poznatim širom regiona i obezbijedio im hiljade followerka/ki. Gošće panela, kojeg je moderirala Berina Džemailović (Feministička medijska produkcija KRIVA), bile su Marina Veličković čija je Facebook stranica [Krajnje neuračunljive](#) skandalizirala prvo drečavo rozom bojom, a onda i jednako 'drečavim' feminističkim porukama, potom Hana Ćurak, autorica Facebook stranice [Sve su to vještice](#) na kojoj koristi poznate historijske ličnosti da pojasni i izazove koncepte (između ostalog) neplaćenog kućnog rada, i konačno, Sandra Silađev, srbijanska glumica i autorica komentatorskog video bloga [Dinja](#), koji oduševljava britkim komentarima upućenim na račun patrijarhata, kao i na norme ponašanja nametnute ženama.

Nabrojane stranice su pokrenule novi feministički internetski val koji seže daleko – njihovi postovi se svakog dana dijele više stotina puta od strane istomišljenica, ali i

istomišljenika, te tako otvaraju dijalog o patrijarhatu u cyber sferi u kojoj danas svi/e intenezivno živimo. Razgovor je započet pitanjem o tome kako su započeli njihovi internetski projekti i šta ih je inspiriralo. Sandra Silađev objasnila je da je u tom prostoru mogla biti bilo ko, te je stoga počela snimati različite likove i poigravati se s montažom: "Mogla sam biti svako, a opet zadržati sebe, i kroz igru slati poruku koju želim."

Šta nas nervira?

S druge strane, Marina Veličković je online prostor počela posmatrati kao mjesto gdje se žene bore da se njihova iskustva prepoznaju. "*Neuračunljive* su nastale tako što smo moje prijateljice i ja prošle godine pokrenule feministički klub knjige. Sastajale smo se jednom sedmično da diskutujemo o tome šta smo čitale. Prvih sat vremena bismo pričale o tome, a onda bismo otvorile flašu rakije i pričale o stvarima koje su nas te sedmice iznervirale. Tipa, neko me je pitao zašto ne nosim grudnjak, neko me je pitao da li sam u PMS-u jer sam odreagovala na nešto, itd. Odjednom sam shvatila kako sve te super žene koje mnogo volim i poštujem imaju slična iskustva, ali o njima pričamo samo u jako zatvorenoj grupi." Marina je potom napravila stranicu kako bi ove teme gurala u javni prostor i vidjela šta će biti reakcija.

Hani Ćurak je ideja za stranicu *Sve su to vještice* pala na pamet u augustu prošle godine, te je odmah i napravila na Facebooku stranicu koja se bavi pitanjima političke ekonomije i ekonomije kućnog rada, kao i emocionalnim radom. Za prenošenje svojih poruka izabrala je historijske ličnosti: Marxa, Engelsa, Simone de Beauvoir, Sartrea, Virginiu Woolf, koji/e se često na postovima međusobno i prepucavaju. Odnedavno je uvela i Bukowskog, mada je lista korištenih ličnosti duga, a ponekad uključuje i savremene likove poput planetarno popularne pop zvijezde Beyonce ili mlade glumice Emily Ratajkowski. "Bitno mi je da od svake ličnosti uhvatim njen duh. Svako od njih je katalizator za određenu društvenu pojavu. Marxa sam uzela jer njime želim da ilustriram cijelu lepezu likova sa ljevice koji su u biti emancipirani do momenta do kojeg je njima ugodno. Bukowskog sam uzela zato što hoću da ga 'treham'", objašnjava Hana.

Marina na svojoj stranici često progovara o reproduktivnim pravima, jer je to oblast u kojoj država zadire u žensko tijelo, a često i kontroliše žene. Još jedan motiv za to bilo je i proširivanje koncepta reproduktivnih prava koji se jako često svede samo na to da žene imaju pravo na abortus, dok se ne govori o tome kako abortus spriječiti. "Zašto ne pričamo više o tome kako lika moramo 20 minuta ubjeđivati da stavi kondom, i kako moramo objašnjavati nuspojave od pilule?", pita Marina. Još jedna od tema prisutnih na stranici *Krajnje neuračunljive* u posljednje vrijeme je i žensko mentalno zdravlje. "Postoji to mišljenje da kao žena moraš biti vesela, nasmijana, divna... Čim ti je nešto teško i čim to kažeš, odmah si dramatična, komplikovana, teška, nesimpatična, depresivna..." Marina *Krajnje neuračunljive* ne vidi kao individualni projekt, jer većina izjava na stranici potiče od njenih drugarica, kao i od drugih žena koje poznaje, te tako stranica pokriva mnogo više iskustava nego što ih samo ona ima.

Čista kuća

Jedan od najpopularnijih videa *Dinje* je video u kojem Sandra obrće muški žanr pogrđnog pričanja o ženama. Sandra u tom videu simulira ženu koja govori kako su na žurki “privele neke kite”, kao pandan tome kako muškarci za žene govore kako su “privele neke pičke”. “Mene najviše nervira taj momenat ‘treba da’ i ‘zna se šta treba’. Zna se kako žena treba da se obuče, kako da se ponaša. Pa onda – budi lepa. Šta znači ‘budi lepa’? Ja sam sebi lepa! Nije mi jasno zašto me se stalno maltretira da budem nešto što treba da budem. To me jako nervira, i onda se osećam neprilagođeno i neprihvaćeno. Svi traže od mene da budem nešto što nisam, pa se onda pitam jesam li uopšte žena.” Svi njeni snimci nastaju od provokacije stvarima koje je doživljavala. Pokazalo se da Sandra nije sama u tim mišljenjima i osjećanjima, sudeći po *Dinjinoj* popularnosti: “U okruženju ljudi koji sve vide ‘strejt’ odmah si nenormalna ako se ne uklapaš. Lepo je kad znaš da nisi sama u svemu tome.”

Ove su stranice također doprinijele tome da se poveća vidljivost stvari koje postoje na nivou svakodnevnice i predstavljaju patrijarhat na mikro niovima, poput, npr. nepravedno raspoređenog kućnog rada. “To je pozitivno, zato što na Balkanu, ako je išta bitno, bitna je čista kuća”, kaže Hana. Autorice često koriste sarkazam i ironiju koje neki ljudi ipak ne razumiju, te postove svode samo na to da su smiješni. Hana na to kaže: “Ima jako puno likova koji dijele postove jer su im smiješni, ali smiješni su im i pogrešnih razloga.”

Marinini postovi su različiti – neki su edukativni, imaju više teksta i obično objašnjavaju zašto je neki koncept patrijarhata pogrešan, dok neki postovi predstavljaju i interne zezancije. “Rijetko se dešava da muškarci dijele moje postove, jer su rozi. Namjenski sam išla sa rozom bojom, jer to znači da ako muškarci žele dijeliti feminističke postove, to treba nešto značiti, pa im treba biti ok da imaju rozu boju na svom Facebook profilu. Često dobijem i neke poruke tipa ‘pretjerujete’ ili ‘zašto mrzite muškarce’. Obično se smatraju prozvanim zbog nečega što je napisano, ali, ako se prepoznaju u seksizmu kojeg sam ja opisala, onda je problem u njima, a ne u meni”, kaže Marina.

Svaka žena mora da ima čovjeka za šetnju pored rijeke

Dinja također ima pratilaca koji joj često napišu da mrzi cijeli svijet zato što nema seks, i da ne voli muškarce, no mnogo je više onih koji podržavaju njen rad. “Ja se kroz *Dinju* bavim svim temama koje u ljudima izazivaju osjećaj nemoći i neprilagođenosti. Naprimjer, kada nam kažu ‘idi zovni tatu da sedne da ruča’, ‘ne možeš da sediš dok tata ne sedne’, ‘ostavi batak za tatu’, ‘tata dolazi’, ‘šta će tata reći’, ‘videćeš s tatom’, i tako dalje. Super je kada ljudi shvate da smo prvenstveno ljudi i da nas ne treba svrstavati u određenu grupu ponašanja samo zato jer smo žene. Ja sam gomilu puta bila odbačena jer nisam želela da se stavim u taj kalup. Sa momcima sam doživljavala situaciju kada mi dečko kaže ‘ti si žena, ja tebe sutra treba da ženim, ti moraš da znaš ovo, danas nisi to i to uradila, završili smo’. A ja onda pomislim – ali, ja tebe volim, pa nećeš valjda da me prestaneš voleti zato što nisam složila ćebe?”

Likovi koje *Dinja* ima, poput Željke, Koleginice ili žene kojoj je “proradila štitna” su nastale iz Sandrinih ličnih iskustava. “To sam sve čula. Mislim da smo svi doživeli ‘koleginice’ na poslu. Zamisli da 30 godina radiš u nekom kolektivu sa takvim osobama, koje komentiraju tvoj identitet. Ti postaješ odgovorna za svoj identitet da bi nekome drugom bilo dobro. Pa se proturaju neke zlobnosti i pakosti, tipa ‘Videla sam, nisi bila u kancelariji’. Željka je prepuna ženskih predrasuda, poput ‘Svaka žena mora da ima čoveka za šetnju pored reke. Ako šeta sama pored reke, onda je luda’. To sam čula od svoje tetke. A meni je stvarno proradila štitna žlezda u vezama i u braku. Onda ti ljudi kažu ‘čuti, trpi, nemoj da laprdaš, jezik ti je ovoliki, pa moraš malo da trpiš, misliš da je svima lepo, život je trpnja’. Ja ne želim da trpim toliko.”

Pitanje identiteta autorica također je bitno u kontekstu njihovog komentiranja društvene stvarnosti. Hana je u jednom intervjuu nastupila pod pseudonimom, te je objasnila da je to uradila namjerno: “Isto kao što na internetu možeš biti šta god hoćeš, ja sam tada izabrala da se ne zna da sam to ja, ne zato što se stidim *Vještica*, nego zato što nemam potrebu da one budu vezane za moje ime. Iza *Vještica* ne stojim samo ja, nego sve žene koje to žele.” Marina se puno bavi pisanjem i komentiranjem, pa stoga *Neuračunljive* nisu bile veliki iskorak za nju, niti joj je bilo problematično da se zna da ona stoji iza stranice. “Jedan od razloga zbog kojih mi je bilo važno da se zna da sam to ja je zbog privilegije. Svjesna sam da sam u životu bila prilično privilegovana, pa ako u postovima nešto fulim, moguće je da je to zbog toga što nisam imala to iskustvo, ili nisam sagledala neku perspektivu. Drago mi je kada mi se jave ljudi i kažu mi da sam pretjerala, te mi ukazu na grešku.” Sandri je važno da se zna da iza toga što *Dinja* govori stoji ono što ona misli, ali je nervira kada ljudi misle da je *Dinja* zapravo ona. “*Dinja* se mnogo razlikuje od mene. Ja sam mnogo stidljivija, i nisam uopšte tako bahata.”

Teme kojima se ove stranice bave predstavljaju i jako važne političke poruke, što njihove autorice i shvataju. “Moja trenutna misija u životu je da vratim feminizam nazad u kuće. Mislim da je to glavno mjesto emancipacije, kao i mjesto gdje počinje šovinizam. Način na koji nas odgajaju čini da se određeni obrasci ponašanja prenose dalje. Mislim da je najbitnije feminističke stavove zaista živjeti i pokušavati ih implementirati u svojoj najneposrednijoj okolini”, kaže Hana.

Podjednaka vrijednost ženskih iskustava

Područje borbe u brojnim oblastima, pa tako i u oblasti feminizma, izmješteno je i na društvene mreže. Berina je upitala panelistice šta su bile prednosti takvog izmještanja. “Kada sam se porodila, nisam mogla nigde mrdnuti. Sticajem okolnosti smo se razveli. Ja uvečer nisam mogla da izlazim, pa mi je internet bio kao kafić. Sve što bih ranije tražila negde napolju, našla sam na internetu, i to je bio dodatni plus”, rekla je Sandra. Marina je primijetila da su i borbe danas drugačije: “Za politička prava se i dalje trebamo boriti na ulicama, ali stvari poput svakodnevnice i međuljudskih odnosa moramo gurati u svojim prostorima i pomjerati granice.” Hana se slaže da je za drugačije vrste borbe internet odlična stvar: “Na društvenim medijima ti neko u lice govori nešto što ne želiš da čuješ, i to može da napravi razliku. Meni je na *Vješticama* najdraže to što postove često lajkaju i dijele cure koje su prema sebi nastrojene vrlo šovinistički, te su im stavovi vrlo patrijarhalni. To znači da se one negdje ustvari prepoznaju. Super mi je to što publiku *Vještica* mahom čine ljudi koji nemaju veze s feminizmom”. Ipak, *Vještice* su i za nju uspjele uraditi nešto bitno. “Od mene se sada u mojoj vezi uopće ne očekuje da ću, kada se pita ‘šta ćemo jesti’, odmah ustati jer to znači da trebam napraviti nešto da se jede.”

No, ako je borba izmještena u online prostor, koji prati hiljade ljudi, da li to onda znači da te osobe neće izaći na ulicu kada i ako to bude potrebno? “Mi smo svakako relativno pasivni, tako da to nije samo problem feminizma. S druge strane, zanimljivi su primjeri pomjeranja borbe na lični nivo, i kako se odnosi između ljudi mijenjaju s tehnologijom. Meni je genijalno kada supruge taguju muževe na postove na *Neuračunljivim* koji se tiču pranja suđa. To je neki novi oblik feminizma koji se ne treba nužno porediti sa feminizmom koji podrazumijeva izlazak na ulice, niti se hijerarhijski vrednovati u odnosu na to”, smatra Marina. Sandra je sigurna da promjene postoje, jer brojne djevojke pišu *Dinji* i govore joj kako je u potpunosti promijenila njihove živote i osnažila ih da nešto urade drugačije.

Prema Marini, korist interneta u kontekstu feminizma se ogleda i u tome što on pomaže pri razbijanju akademskog elitizma, i što sada puno žena može pisati o svojim iskustvima na brojnim platformama, te opisati specifične oblike diskriminacije s kojima se susreću. Njihova iskustva tako postaju podjednako vrijedna kao i iskustva nekoga ko ima doktorat. Hana se nadovezala rekavši da su često stavovi ljudi koji za sebe kažu da su feministi/kinje ograničeni, te je kao primjer navela nedavno objavljeni [intervju Lene Dunham, rediteljice serije *Girls*, sa stand up komičarkom Amy Schumer](#). “Obje ove žene važe za feminističke zvijezde naše generacije. No, one u tom sve vrijeme pričaju o sebi, ne pričaju nikako o feminizmu, te njihovi stavovi diskriminiraju i diskreditiraju druge žene. U intervjuu ima i nekoliko problematičnih momenata gdje se, primjerice, opravdava stav jednog producenta o silovanju, pa Amy Schumer kaže ‘On je ok momak, nema veze što ima takve stavove’. Obje su ubijeđene da su feministkinje, tako se postavljaju i tako ih većina svijeta i vidi. Za mene je to problematično, jer znači da gubimo kontrolu nad tim šta zapravo znači biti feministkinja, pogotovo zato što je feminizam sve više subjekt neoliberalne kulture, što možemo vidjeti na primjerima Beyonce ili Rihanne.”

Kondomi i kontracepcija

Nakon godinu dana, ove stranice imaju svoj život i ritam. Berina je pitala panelistkinje da li su očekivale da će postati hroničarke i komentatorke. Hana kaže da se *Vještice* bave isključivo privatnom svakodnevnicom, pa taj element sa njene stranice izostaje, dok je Sandra objasnila da se trudi da ne komentariše ništa što se dešava na političkoj sceni, pošto je *Dinja* isključivo produkt njenog unutrašnjeg haosa. No, za Marinu stvari stoje drugačije: “Ja sam upravo to i željela raditi, jer sam ono što se dešava mogla iznijeti jednostavno i ne pretjerano politički korektno. Nisam morala na lijep način, dok štitim njihova osjećanja, objašnjavati zašto su seksisti. Mogla sam jednostavno da kažem – seksista si.”

Jedno od pitanja iz publike odnosilo se na to na koje teme su najčešće reagovali muškarci. U slučaju *Neuračunljivih* to je uvijek uvijek tema kondoma. "Pranje suđa, peglanje košulja, pa čak i ubacivanje veša u mašinu je kao ok, ali svaki put kad se uhvatim kondoma i kontracepcije, nastaje rasprava. Kao, jasno im je da žene imaju pravo na abortus, ali nije im jasno da do abortusa dolazi tako što ne koristimo zaštitu, i da postoji dio odgovornosti koji i njima pripada", kaže Marina. Hana je val *hejta* doživjela kada je u postove uvela Engelsa i Bukowskog. "Stavila sam sliku Engelsa kako gleda u nebo, i napisala 'Onaj trenutak kad skontaš da si digao noge na kauč dok ti žena usisava, pa je prekineš, pa se dogovorite da to neće tako biti sljedeći put'. To je izazvalo dosta komentara, mislim zbog toga što je u pitanju bio lik muškarca. Oni su se više identificirali s njim nego što bi se ikad mogli identificirati npr. sa Simonom, i zato ih je to pogodilo. A Bukowskog su počeli braniti, kao 'on je baš super lik, emancipiran, fin, dobro piše, šta ti je?'" , prisjetila se Hana. Sandra kaže da na *Dinjinoj* stranici muškarce najviše nervira kada se ona pojavi izgledajući potpuno drugačije nego što treba: "To je kad se *Dinja* pojavi raščupana u pidžami i proziva druge, i dere se: 'Šta je, šta hoćeš, puši mi sisu!' To ih najviše ispizdi!"

Iz publike je također stiglo i pitanje koliko se zbog njihovih stranica prema njima promijenio odnos porodice, prijatelja i partnera. Sandra o tome kaže: "Prva reakcija muškog dela porodice bila je: 'Sram te bilo, to gledaju moji prijatelji, a ti tako, ja sam ti otac, teća, brat...'. Onda su to prihvatili i bili u fazonu 'Uvek si bila luda'. To me je osnažilo da budem u ovom svetu ono što sam uvek bila." Marina kaže da su muškarci počeli mnogo više paziti šta govore kada su u njenom društvu: "Kada nešto diskutabilno izjave, ja često napravim sličicu koju ne objavim, ali im pošaljem da razmisle o tome." "Meni su uvijek u porodici govorili 'Bezobrazna si koliko si teška'. S mamom se odnos popravio oko nekih stvari, i sad smo super, a *Vještice* su tome doprinijele. Mama sada zna šta neće očekivati od mene. Također, jako puno muškaraca s kojima sam prije često ulazila u diskusije su počeli ozbiljnije da me shvataju zbog *Vještica*", dodala je Hana.

September 20, 2016

Piše: Masha Durkalić